a könyv

IRODALOMTÖRTÉNET HELYETT?

Zsidó Ferenc

Elek Tibor beszélgetőkönyvének* legfőbb summája az, hogy – okosan kérdezve – a szerzőket hagyni kell megnyilatkozni önmagukról és a korszak irodalmáról. A válaszok a személyes regisztertől egészen az esszéisztikus, összefoglaló elemzésig terjednek, így mozaikként egy (alternatív) irodalomtörténet is összeállni látszik.

A bevezető pontos eligazítást nyújt a kötet felépítéséről: „*Tizenkilenc költővel, íróval készített tizenhét beszélgetés*”, ráadásként („akasztják a hóhért” alapon) néhány részlet a szerzővel készült interjúkból.

Elek Tibor az erdélyi irodalom értő elemzője, kinek egész pályáját jellemzi a törekvés, hogy „*megértsem és másokkal is megértessem az erdélyi írókat*”. (Megj.: e munkájáért az Erdély Magyar Irodalmáért Alapítványtól Hídverő-díjat kapott.) A beszélgetések visszatérő motívuma, hogy számít-e az illető szerzőnek valamit az ő „*erdélyisége*”, de természetesen ennél is lényegesebb „*az egyes alkotói pályák alakulástörténete, a főbb műveik poétikai természete*”.

Többnyire valódi, nyilvánosság előtt elhangzott beszélgetésekről van szó, nem „*manapság divatos e-mail-interjúk*”-ról, vagyis adott a spontaneitás, az élőbeszéd-szerűség, a valós nyelvi interakció. A beszélgetőpartnerek „*különböző nemzedékek, írói csoportosulások karakteres képviselői*”, „*a legidősebbektől a legfiatalabbakig*”, a beszélgetések elkészülésük kronológiai sorrendjében követik egymást.

Mózes Attilával indul a sorozat, mégpedig egy pályája derekán, 1987-ben készült interjúval, melyben Mózes alkotókedvének csúcsán, teljes írói fegyverzetben jelenik meg, és ad csípőből szellemes, játékos, mégis mély válaszokat. A nemzedék verbuválódásának elmaradása kapcsán például ilyen poétikusat: „*Jó is volt ez az egyedüllét: megóvott a szétrebbenő nyáj melegének kihűlését követő kellemetlen borzongásoktól.*”

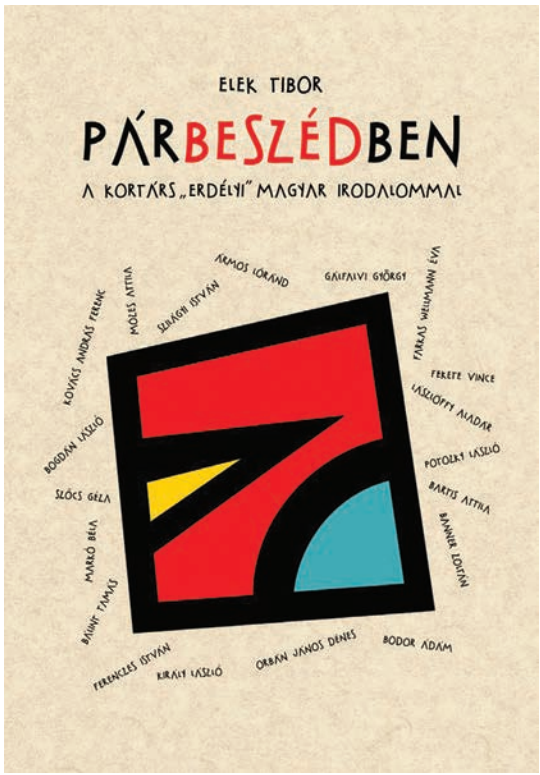

Ceaușescu hermetikusan zárt Romániájából Mózes így látja az erdélyi és összmagyar irodalom viszonyát: „*helyzetünkből adódóan bizony egyre távolabb esünk a magyar irodalom fő verőerétől, bár a lüktetés azonos ritmusú, ha az impulzus a távolság miatt késleltetetten ér is el hozzánk*”. Mózes a prózaírói hitvallását így fogalmazza meg: „*az az író, aki pontosan kidolgozza a részleteket, a dilettáns az, aki mindig görcsösen a célegyenesre pontosít.*” Mózes pályaíve szempontjából érdekes lett volna ezt a beszélgetést „felújítani”, e kérdésekkel (vagy hasonlókkal) harminc év után újra szembesíteni (de sajnos 2017-ben, e kötet megjelenésének évében Mózes Attila elhunyt).

Szilágyi Istvánnal 2003-ban, a *Hollóidő* című regénye megjelenését követően beszélgetett Elek Tibor, így elsődlegesen e könyv keletkezésének körülményeit, a történelmi regény mai lehetőségeit járják körül. Érdekes, hogy Szilágyi szikár, veretes stílusa e beszélgetésben is visszaköszön, olyan lakonikus megjegyzéseket produkálva, mint: „*nemzeti nagylétünkben, illetve az erről való diskurzusban én eléggé rühellem az önsajnálatot*”.

A Lászlóffy Aladárral folytatott beszélgetés során is egyértelművé válik: Elek Tibor jól felkészült, ismeri a szerzők életművét, de azok irodalompolitikai kontextusát is, így kérdéseivel ki tudja ugrasztani a nyulat a bokorból. „*Minden a nyelv által történő újraadagolástól, újrafazonírozástól függ*” – fogalmazza meg Lászlóffy a korábbi generációtól eltérő poétikai törekvést.

A Ferenczes Istvánnal készült, 2006-os beszélgetés legizgalmasabb vonulata az, amikor a verseskönyvek mellett a különféle prózatervek, családtörténetek is előbukkannak, hogy aztán 2018-ban kézbe vehessük a szerző monumentális prózai vállalkozását, a *Veszedelmekről álmodom* című kötetet.

Hogy visszatérjünk az erdélyiség címkére, majdnem minden szerző más jellegű választ ad. Bodor Ádám például „*elsősorban magyar írónak*” tartja magát, s ugyan elismeri, hogy van sajátos erdélyi identitás, a különálló erdélyi irodalom létét azonban megkérdőjelezi, „*az anyaország földrajzi közelsége, a közös történelmi múlt*” okán. Ezzel szemben Király László hangsúlyozza: „*Én erdélyi magyar költő vagyok. Sőt, két álmodott költőm, Al. Nyezvanov és Csang vej maguk is erdélyiek.*” Fekete Vince elutasítja a messianisztikus transzszilvanizmust, de az erdélyi táj-haza érzését kiemeli. Kovács András Ferenc szintén a „*magyarul író magyar költők*” mellett teszi le a voksát, ugyanakkor elismeri, hogy az erdélyiség egy létérzés, ami megjelenik a költészetben is: „*be nem vallott, ki nem zengett traumák, trianonizációk, megszorítások, fixációk és frusztrációk vagyogatnak*”. A másik pólust a fiatal Potozky László képviseli, aki látványosan itthagyta szülőföldjét, mint az interjúban fogalmaz: „*Erdélyben egy kicsit csikorgott minden*”. Ennél Bartis Attila önmeghatározása jóval nagyvonalúbb: „*Pesten élő erdélyi író vagyok*”. A prózaírás munkafolyamatáról az alábbi meghökkentő megállapítást adja: „*nem arról szól, hogy az ember leírja, amit tud, hanem arról, hogy ott, a munkafolyamat közben jön rá bizonyos dolgokra*”.

Az utolsó fejezetben, mint említettem, Elek Tibor nyilatkozik, de ő sem rendezi az erdélyi kérdést, csak paradoxonnal él: „*természetesen nincs határon túli magyar irodalom, miközben látjuk, hogy van*”. Később kifejti, hogy koncepciója szerint egyetlen magyar irodalom van, de többféle kánon, „*több olyan, amelyik a magyarországival, esetleg az összmagyar irodalommal együtt, abban benne látja az erdélyieket, és vannak olyanok, amelyek külön az erdélyieket veszik számba*”. Egy másik beszélgetésben ezt így közelíti meg: „*lassan már csak egymással szemben álló ún. balliberális és ún. nemzeti kánonról beszélnek, beszélünk (?), miközben ezek nem esztétikai, irodalmi fogalmak*”.

Rövid recenziómban nem tudtam mindegyik beszélgetés sommáját felvonultatni (interjú olvasható továbbá Bogdán Lászlóval, Markó Bélával, Gálfalvi Györggyel, Szőcs Gézával, Orbán János Dénessel, Banner Zoltánnal és egy érdekes, hármas tükörinterjú Bálint Tamással, Ármos Loránddal, Farkas Wellmann Évával), zárszóként azonban valami olyasmi szűrhető le ebből az olvasmányos, egyszerre szórakoztató és szakmai értelemben húzós kötetből, hogy élettapasztalatként, természetföldrajzi környezetként mérvadó ugyan az erdélyiség, de az írók alapvetően különbözni akarnak.

**Elek Tibor: Párbeszédben a kortárs „erdélyi” magyar irodalommal. Előretolt Helyőrség Íróakadémia, Budapest, 2017*